

Анотації

Черемисин О. В. Професійний портрет діячів міського самоуправління Херсона на рубежі XIX–XX століть.

В статті аналізується професійний портрет діячів міського самоуправління Херсона на рубежі XIX–XX століть. Розглядається ставлення до діяльності муніципалітету міського населення. Характеризуються погляди, думки, ініціативи гласних міського самоуправління. Аналізуються соціально-життєві умови діяльності міського самоуправління.

Черемисин О. В. Професійний портрет діячів міського самоуправління Херсона на рубежі XIX–XX століть

The article analyses the professional portrait of city self-government personalities of Kherson on the boundary of XIX–XX centuries. Attitudes to activity of municipality among urban population are considered. Views, ideas, initiatives of the public of the city self-government are analyzed. Social conditions of activity of the city self-management are analyzed.

А. О. Якуніна

ДІЯЛЬНІСТЬ ВІДОМИХ МОНАРХІСТІВ УКРАЇНИ (1907–1913 РР.)

Ключові слова: монархія, партія, влада, програма.

Ключевые слова: монархия, партия, власть, программа.

Key words: a monarchy, party, the power, the program.

На сьогоднішній день в Україні існує понад 300 політичних партій. Кожна із них бере свої давні корені з початку XX ст. Деяко змінилися програмні вимоги відповідно часу. Разом з тим поки що немає монархічних партій України. Але вони були до революцій 1917 р., і їх існування в Україні періодично нагадує про себе.

Дана стаття присвячена діяльності монархістів України 1907–1914 рр. та їх спробам захистити самодержавний устрій.

Розробивши програми, монархісти намагалися втілювати їх у життя як на державному, так і на побутовому рівні, проводячи роботу серед певної частини населення. Значний внесок у цю роботу зробили і монархісти України. Ми дослідили діяльність

60 членів монархічних партій на території України. Серед них українців було 27, росіян — 20, грузинів — 1, білорусів — 2, один охрещений єврей та ін. За професійною належністю: військових вищих рангів — 6, священнослужителів — 7, професорів і доцентів — 11, а також археологи, інженери, купці, педагоги, письменники, землевласники, чиновники, журналісти тощо. Вони проводили політичну і культурно-просвітницьку роботу серед різних груп населення, направлену на зміцнення позицій самодержавства. При цьому вони покладали особливо великі надії на підростаюче покоління і монархічно налаштовану частину селян.

Теоретичне обґрунтування необхідності відновлення духовного життя російського суспільства було зафіксовано у всіх програмних документах правих партій і організацій.

В період між двома революціями праві активізували свою діяльність у навчальних закладах Російської імперії. Вони брали участь у перетвореннях початкової і середньої школи. Займалися питаннями розвитку академічного руху у вищій школі, запровадили науково-педагогічне товариство. Праві збиралися, за їх словами, створити «здорову руську національну школу» [1] під керівництвом і наглядом церкви і уряду. Для здійснення цієї мети праві партії і союзи виступали з численними проєктами і деклараціями, направленими на корегування урядової політики з даного питання. Різке невдоволення школою, «влаштованою безвідповідальною бюрократією», висловлювали депутати III Думи. Питання освіти розглядалися IV Всеросійським з'їздом об'єднаного руського народу (1907 р.), Монархічним з'їздом руських людей у Москві (1909 р.), Нижньогородською нарадою уповноважених правих організацій і правих діячів (1913 р.). Їх постановами з народної освіти керувалися у своїй діяльності чорносотенці в губерніях. Місцеві відділи стежили за благонадійністю вчителів та учнів, втручалися в діяльність батьківських комітетів [1].

Своїм співником у справі виховання підростаючого покоління праві бачили духовенство і церкву. За законоучительським персоналом закріплювалися великі права і привілеї. За допомогою церкви праві надіялися навести порядок у системі освіти.

Суворий контроль встановили монархісти за змістом навчальної літератури. Не лише у церковноприходських, але і у

земських школах вони нав'язували релігійний світогляд через пізнання в галузі історії, природознавства, економіки, культури.

Важливим був внесок і українських монархістів у розвиток освітянської галузі. Переважна більшість членів монархічних організацій України намагалася звернути увагу на шляхи і методи розвитку освіти, друкували свої праці з цього питання. Так, отець Федір (Васютинський) — протоієрей, письменник і історик, голова Чернігівського губернського відділу Союзу Руського Народу пропонував «внести школи, де навчали грамоті, до загальної системи навчальних закладів міністерства народної освіти, встановити сувору цензуру над книжками, сінематографами і театральними виставами; при необхідності звернути увагу на шкільних вчителів, які проповідують конституцію і соціалізм» [2].

Ще один представник українських монархістів Б. М. Юзефович на засіданні Київського відділу Руського Зібрання у 1910 р. прочитав доповідь «Політичні, економічні, соціальні та педагогічні засади для реформи шкільної організації в Росії». Доповідь була надрукована окремим виданням. Це ґрунтовна праця з основ руської педагогіки. Автор піддав критиці ліберальні підходи в галузі освіти, а саме: він помилково вважав, що популяризація гуманітарної освіти замість користі нанесе непоправну шкоду юнацтву, розбещуючи незміцнілі уми, підштовхуючи молодь до нігілізму. Б. Юзефович рішуче відстоював найважливіший принцип християнської педагогіки — про нерозривність освіти і виховання: «перше найбагородніше святе завдання школи це — виховання, з яким усі освітянські засоби школи повинні бути узгоджені і повністю йому підпорядковані». В усіх питаннях він пропонував консервативний, здоровий підхід до освіти. Однак з гіркотою відмічав, що ці раціональні принципи «недостатньо засвоєні руським культурним суспільством, демагогічні захоплення якого вступають у суперечність не тільки з державними завданнями школи, але й із найбільш життєвими інтересами людей усіх класів і станів» [3].

Д. О. Хомяков — педагог, церковний діяч, філософ слов'янофільського напрямку, старший син засновника слов'янофільства А. С. Хомякова, член правих («дворянських») організацій був послідовним захисником класичної освіти. Він пи-

сав: «Для того, щоб стати людині на вищій щабель розвитку, необхідно засвоїти все те, що надбало людство абсолютного у просвітницькому і освітянському відношенні за всю історію свою. Засвоювати необхідно лише загальнолюдське; і хоча таке ніколи на з'являється інакше ніж в оболонці народного, тим не менш засвоєнню підлягає лише загальнолюдське, народне ж — лише оскільки воно невід'ємне від першого» [4].

Ще один відомий діяч монархістського руху України — Алабовський, о. Михаїл Петрович, протоіерей, голова Київського відділу Союзу Руського Народу (СРН), член Ради Монархічних З'їздів, вважав, що «православна освіта недосяжна інакше, ніж при найбільш повному впливі і керівництві церкви — братство визнає необхідним, щоб усі школи (початкові) в імперії знаходилися у веденні приходів». Ця ініціатива виходила із принципової настанови про зміну ролі приходу: «У нас немає серйозної громадської думки не лише з церковних, але і з інших різних питань державного життя». Він доводив, що саме «приход є найбільш бажаною первісною одиницею громадського призріння, перш за все з точки зору самої ідеї добродійності» [5].

Ще одним прибічником прямої відкритої політики, заснованої на суворо законному ґрунті без будь-яких компромісів, був О. Веретенников, генерал-майор, військовий інженер, правий державний діяч, київський губернатор, покровитель чорносотенних організацій. Він неодноразово виступав за виховання в душі Православної церкви. Він та інші військові-монархісти виношували ідею національно-патріотичного виховання учнів, мілітаризації початкової і середньої школи шляхом створення «потешних рот», введення занять зі стройової підготовки. Саме ці пункти вони хотіли покласти в основу середньої освіти [6].

Були і захисники національної народної освіти. Так, 28 листопада 1908 р. на засіданні Клубу руських націоналістів у Києві Т. Д. Флоринський, вчений і публіцист, у ряді засобів надання підтримки галичанам визнав вкрай необхідною матеріальну підтримку влаштування галицько-руських бурс для підвищення освітнього рівня народу [7].

Не лише теоретично, але й на практиці українські монархісти намагалися щось змінити. Так Станіславський, о. Олексій Маркіанович, протоіерей, політичний і громадський діяч, член фракції правих в Державній Думі III та IV скликання,

член комісії по введенню в Богодухівському повіті загальної освіти, блюститель за викладанням Закона Божія в середніх та нижчих начальних закладах. В Державній Думі активно виступав з питань народної освіти. В IV Думі був доповідачем комісії з народної освіти. Ф. Н. Ясногурський, київський купець, гласний міської думи, засновник Київського відділу Союзу Руського Народу (СРН), який відкрив притулок для дітей-сиріт. Синькевич, о. Феодор Миколайович, протоієрей, відомий київський монархіст, виконуючий обов'язки голови Київського губернського відділу Союзу Руського Народу, очолював патріотичне товариство молоді «Двуглавий Орел» [6;12]. С. В. Левашов (Левашев) у 1909 р. організував в Одесі Вищі жіночі медичні курси [8].

Праві проводили широку культурно-просвітницьку роботу. Вони очолили рух тверезості. У 1909 р. питання про боротьбу з пияцтвом було винесене на обговорення монархічного з'їзду руських людей. Була створена досить представницька спеціальна комісія по боротьбі з пияцтвом і напрацьована програма, спрямована на скорочення вживання алкогольних напоїв населенням. Розуміючи, що одних заборонних заходів для боротьби з пияцтвом недостатньо, монархісти розгорнули активну просвітницьку діяльність. Щоб відволікти народ від кабаків і винних лавок, праві відкривали бібліотеки, чайні-читальні, народні будинки, організували добродійні театральні вистави, літературні вечори і концерти [9].

Відомо, що монархісти відстоювали три догмати: «Самодержавство, Православ'я і Народність». Але це треба було пояснити народним масам Малоросії, оскільки у Європі вже відбулися буржуазні революції і були створені республіки, обмежені монархії, а в Росії все ще існувала абсолютистська монархія. Д. О. Хомяков, педагог, церковний філософ слов'янофільського напрямку, пояснював це тим, що «все чуттєве підпорядковане закону недосконалості і, відповідно, нерівності, котрий і є найбільш, так би мовити, відчутним результатом втрати людством його первісної блаженно-однорідної земної досконалості. Людям тепер дана надія на вищу, на небесну досконалість». Д. О. Хомяков вважав державу значним земним інститутом для недосконалого людства, особливо важливим в його земному житті. Цим проблемам він присвятив свою ідеологічну

трилогію «Православ'я як початок: просвітницько-побутове, особисте і громадське», «Самодержавство. Досвід схематичної побудови цього поняття» й «Народність» [4].

Живучи в епоху глибокої бюрократичної кризи державності, писав він, завдяки поширенню принципів французької революції, яка започаткувала справжній бюрократизм, який є не чим іншим, як хронічним тривалим революційним станом, що постійно прагне замінити органічний початок життя гонитвою, більш або менш насильницькою, за абстрактними, надуманими цілями «нереального блага». Але оскільки «благо» в широкому розумінні дуже важко конкретизувати, то бюрократизм обрав собі за мету одну із його ознак, найбільш наочну — «це зовнішній порядок». І ось на ідеї створення цього порядку і його покращення бюрократія почала розвиватися не по днях, а по годинах» [4].

Більшість монархістів займалася роз'яснювальною роботою з програмних питань. К. І. Радзишевський, генерал-лейтенант, громадський діяч, голова Ради Харківського відділу Союзу Руського Народу, видав брошуру з актуальних питань громадського життя «Чому Росія може існувати лише під владою Самодержавних Монархів?» [6].

Найбільш складним і гострим було національне питання. Як відомо, монархісти виступали за підтримку лише руської народності, переслідуючи і засуджуючи євреїв, негативно ставлячись до вимог інших національних меншин. Чимало українських монархістів присвятило свої роботи і виступи національному питанню. Ф. Н. Ясногурський, київський купець, у 1910 р. видав «Щоденник на правах рукопису для власного читання», в якому закликав боротися з єврейським засиллям, малоросійським сепаратизмом, пороками громадської моралі і рознузданістю моди [2; 12].

Б. М. Юзефович був досить плідним публіцистом. Він висвітлював різні теми, але особливо ґрунтовно з єврейського питання. Так широкого розголосу отримав відкритий лист барону В. Б. Фредеріксу, який Б. М. Юзефович вмістив у своїх «Політичних листах», де він висловлював своє невдоволення з приводу потурання з боку уряду євреям: «Настрій Руського Народу, — писав він, — дійшов до крайнього ступеня роздратування і терпінню народному приходить кінець: окрім постійної

загрози життю, майну та вільній праці мирної частини населення, яка ні про що інше не мріє, як про повернення Росії того спокою, яким кожен користувався при батьківському піклуванні влади необмежених самодержців — причиною напруженого народного роздратування є ще й та безсердечність, яку проявляє теперішнє міністерство до щоденної мученицької загибелі вірних Царських слуг, при незвичайній турботі його про цілісність и недоторканність найзліших ворогів Царя і Росії — євреїв. Варварству і жорстокості євреїв немає меж: вони щоденно знищують руських людей десятками... єврейська печать деморалізує армію, вносить повальне політичне й статеве розбещення серед руського юнацтва; школи, що кишать євреями, бездіяльні, і більшість із них прислужуються революційними арсеналами... А уряд?! — він стурбований лише одним — попередити єврейські погроми». Ще більш ґрунтовно з єврейського питання Б. М. Юзефович висловився у брошурі «Єврейське питання в періодиці і житті». Він виступав категорично проти надання євреям усіх громадянських прав, що мають інші народності, оскільки це «було б рівноцінним встановленню повного економічного і політичного їх панування, не в силу будь-яких переваг єврейського народу, а в силу надзвичайної еластичності єврейської совісті, що дає їм значну перевагу у боротьбі за життєві інтереси» [3].

Б. М. Юзефович виступав проти формального підходу у вирішенні питання про єврейську рівноправність, вимагаючи розглядати його в історичному і соціальному контексті. Він писав: «Ніякі політичні, громадянські, станові й інші права предметом куплі й продажу бути не можуть, бо в кожній країні вони складаються і виробляються історично, створюючи долю цілих народів, племен, каст, станів або навіть окремих сімей і осіб, відповідно тій ролі, яку даний народ, плем'я, стан, сім'я або особа відіграли в історичному житті даної країни або держави».

Він чітко протиставляв євреїв усім іншим народам Росії, що увійшли до складу Російської держави разом зі «своїми національними маєтками», у той час, коли євреї не принесли з собою нічого, «окрім своїх експлуаторських талантів і беззастережного паразитизму». Він обурено писав, що єврейські маси, «що присмокталися до польського організму у якості хвороботворюючого паразита, хочуть тепер бути рівноправними з ко-

рінним Руським Народом, господарями руської землі! Який же внесок зробили вони у справу розбудови руської держави, — де та вікова праця і жертви, якими євреї ознаменували себе в цій великій справі?» [3].

В основі політичних поглядів Б. М. Юзефовича з єврейського питання — глибока історіософічна концепція, що базувалася у своїх основних постулатах на християнському віроученні. При всьому тому він намагався знайти конструктивний вихід для єврейства і бачив його у прийнятті євреями православ'я: «З перших же днів християнства ці палачі Христа і захисники Варавви стали відступниками суспільства і розсіялися по всьому світові без даху і батьківщини, євреї стали знедоленим народом серед народів усього світу, і єдиною силою, здатною примирити їх з усім людством, було б сприйняття ними християнського вчення, яке на протилежність вченню єврейському проповідує захист і покровительство добру і гоніння на зло».

Поки ж єврейство, на його думку, являло собою абсолютну деструктивну силу, бо «ворог людського роду сильний, втілившись на землі в образі безхатченка, народу-скитальця, він по волі, але настійливо впливає в християнське середовище руйнівну отруту соціалістичних учень».

Як російський патріот, Б. М. Юзефович покладав надію на Самодержавство, лише яке може захистити руський народ від посягань інородців: «Руська Самодержавна влада створена і піднесена сукупністю усіх політичних сил Руського Народу і жоден істинно руський патріот не підніме голосу за її обмеження, але кожен із них усвідомлює в той же час, що у завдання Самодержавної влади, відповідальної лише перед Богом та Історією, не може входити зведення останньої з природного її руслу і направлення її, на шкоду руським інтересам, на користь інородців, що увійшли до складу Російської імперії, в більшості випадків вороже налаштованих до її корінного населення» [3].

Єврейське питання неодноразово обговорювалося монархістами України на засіданнях місцевих організацій. Д. Г. Анагності, діяч монархічного руху на Півдні Росії, голова Херсонського відділу Руського Собранія (РС), член Ради Одеського відділу Союзу Руських Людей (СРЛ), виступав із доповіддю «Євреї на півдні Росії»; О. Д. Эртель, археолог, інженер, активний учасник монархічного руху, очолював якийсь час За-

лізничний відділ Союзу Руського Народу (СРН) у Києві. Неодноразово О. Д. Эртель брав участь і у зібраннях Київського Клубу Руських Націоналістів. Так 23 и 30 січня 1909 р. він виступив з доповіддю на актуальну тоді тему «Єврейство і Тора» [2; 12; 13].

М. О. Энгельгардт, письменник, поет, літературознавець, публіцист, відомий діяч монархічного руху, був одним із самих активних учасників, робив доповіді: «Про поняття національне самовизначення, самоуправління та автономію», а також «До питання про захист монархічного принципу» [10].

Були і серйозні наукові дослідження. Так О. С. Шмаков, відомий правознавець, громадський діяч і публіцист, автор численних досліджень і статей з єврейського питання і масонства, співпрацював з Руським Зібранням і Союзом Руського Народу. Виступав одним із позивачів по ритуальному вбивстві, скоєному Бейлісом у Києві. Основні його твори: «Єврейські промови», «Погром євреїв у Києві» (1908 р.), «Міжнародний таємний уряд» (1912 р.). Він провів всебічну юридичну експертизу Сіонських протоколів і зробив висновок, що вони «є винятково вірною передачею характерних особливостей іудейського духу, чим усувається будь-який сумнів в їх оригінальності» [14].

Будучи юристом, О. С. Шмаков захищав руських людей, як він писав, від свавілля єврейських революціонерів, аферистів, купців. Консультував руських людей для організації відсічі єврейським революційним бандугрупованням. У 1907 р. на нього навіть був здійснений замах на вбивство.

Він багато і плідно займався публіцистикою, головні його твори були присвячені національним проблемам в умовах тодішньої Російської імперії. Популярністю користувалися його праці з єврейського питання. «Безумовно, покійний був одним із кращих знавців єврейства. Значення його праць у цій області надзвичайно велике, всебічне висвітлення їх вимагає спеціального дослідження» — писав автор одного із некрологів. Із великої кількості його праць про єврейство особливої уваги заслуговують дві: «Єврейське питання на сцені світової історії. Вступ» (1912 р.) та «Міжнародний таємний уряд» (1912 р.). Від багатьох авторів досліджень на єврейську тему О. С. Шмакова відрізняє перш за все те, що він розглядав єврейську проблему в контексті загальносвітових тенденцій епохи: «Сучасну епоху

ознаменували два факти: варварство соціальних вчень і сатанинське звеличення єврейства. Будучи пов'язані нерозривно, ці факти обумовлюються один одним». Взаємозв'язок цих двох фактів, на думку О. С. Шмакова, полягає в тому, що соціальна революція, як засіб руйнації самих джерел держав, «руйнуючи вікові засади, дає всесвітньому кагалу на шляху до перемоги незамінні переваги». За таких умов «теперішній час стає все більш єврейським — як із віроломства і жорстокості, так і за раболіпством перед нашим же очікуванням». За поясненнями причин він пропонував йти в минулі віки у книзі «Єврейське питання на сцені світової історії. Вступ» розглядав стан єврейського питання в стародавньому світі, середніх віках, новому часі і в сучасний період. Завершуючи розгляд у розділі з характерною назвою «Талмудоносці обраного народу», він змалював портрети деяких діячів єврейства. Книга «Міжнародний таємний уряд» була складена на основі доповіді О. С. Шмакова VII з'їзду Об'єднаних дворянських громад, яку він оголосив 12 и 13 лютого 1911 р. В основу своєї концепції О. С. Шмаков поклав расовий підхід. Головний свій методологічний принцип він сформулював таким чином:

«Раси відрізняються одна від одної настільки корінними, безумовними і незмінними ознаками, що ігнорувати їхнє існування неможливо. Стійкість расових типів... сильна і непорушна». Автор запропонував таку логіку мислення.

У вступі він дав короткий історичний огляд єврейського питання в Росії. Потім у «Нарисі боротьби арійців із семітами» він перейшов до огляду єврейського питання у світовій історії. Наступний розділ «Загальні зауваження про євреїв» присвячений аналізу змісту Талмуда, Шулхан-Аруха і Каббали, розгляду стосунків єврейства з масонством.

О. С. Шмаков стверджував, що «іудейство незмінно прагне направити своє панування за трьома різновидами його застосування: духовному, економічному і політичному». Його висловлювання були досить різкими, так він пише, що «вічний жид Агасфер подібний спруту, який обрав три улюблених способи «присмоктування до людства»: «жид газетний», «жид біржевий» і «жид політичний». Автор вважав, що ці три сучасні різновиди Агасфера нерозривно пов'язані і доповнюють один одного: «Іудейська преса підтасовує громадську думку і фаль-

сифікує свободу, а єврейські банки прислужують фортецями, під вогнем яких всесвітній кагал мобілізує свої батальйони у грі з усім людством». Проаналізувавши єврейську історію, О. С. Шмаков дійшов висновку, що завжди існував «таємний уряд євреїв», що «загальноіудейська центральна влада ніколи не переставала функціонувати і лише невтомно розширювала свою міць, як це спостерігається і в наш час». Головний удар, писав автор, єврейство направляло проти монархій і монархів. Оскільки «монархи суть природні захисники народів проти умислів іудейських», основні зусилля жидівства направлені на руйнування монархій. Він вважав, що уся діяльність міжнародного єврейського таємного уряду направлена не на що інше, як на світове панування єврейства. С тих пір теза про світове закуліся, міжнародний таємний уряд стала головним моментом у патріотичній ідеології. Заслуга одного із головних першовідкривачів тут належить саме О. С. Шмакову, українському монархісту [2; 14]

Монархісти України розглядали й інші проблеми, що стосуються національного питання.

Джерела та література

1. Никифорова С. М. Политическая борьба правых партий за сохранение самодержавия в России (1905–1917 гг.): Автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02 / Светлана Михайловна Никифорова. — Орел, 1999. — 26, [1] с.
2. Большая энциклопедия русского народа [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.rusinst.ru> — Название с экрана.
3. Юзефович Б. М Сборник статей и записок по вопросам народного образования. — К., 1901. — Режим доступа: <http://www.rusinst.ru> — Название с экрана; Юзефович Б. М Печать, политика и школа. Беседы на темы из текущей жизни. — К., 1903. — Режим доступа: <http://www.rusinst.ru> — Загл. с экрана; Юзефович Б. М Политические, экономические, социальные и педагогические основы для реформы русской государственной школы. Доклад, читанный в Русском собрании 11 и 12 февр. 1910. — СПб., 1910. — Режим доступа: <http://www.rusinst.ru> — Название с экрана; Юзефович Б. М. Еврейский вопрос в печати и в жизни. — К., 1904. — Режим доступа: <http://www.rusinst.ru> — Название с экрана; Юзефович Б. М Ополячение вместо обрусения. — К., 1907. — Режим доступа: <http://www.rusinst.ru> — Название с экрана; Юзефович Б. М. Политические письма. Материалы для истории русского политического умопомрачения на рубеже столетий. Ч. 1—4. — К., 1908–1910. — Режим доступа: <http://www.rusinst.ru> — Название

- с экрана; Юзефович Б. М Что нам делать в Юго-Западной Руси? — К., 1909. — <http://www.rusinst.ru> — Название с экрана.
4. Хомяков Д. А. Самодержавие. Опыт схематического построения этого понятия / Д. А. Хомяков. — М., 1903; 4-е изд., доп. — Харьков: [б. в.], 1907. — 32 с.; Хомяков Д. А К истории отечественной бюрократии / Д. А Хомяков. — Тула: [б. в.], 1904. — 54 с.; Хомяков Д. А Православие как начало просветительно-бытовое, личное и общественное / Д. А Хомяков. — Харьков: [б. в.], 1908. — 67 с.; Хомяков Д. А Народность / Д. А Хомяков. — М.: [б. в.], 1908. — 41 с.
 5. Алабовский о. Михаил Петрович. Церковно-приходская школа и всеобщее обучение / о. Михаил Петрович Алабовский. — Киев: [б.в.], 1909. — 56 с.
 6. Черная сотня. Историческая энциклопедия 1900–1917 / отв. ред. О. А. Платонов. — М.: Крафт+, Институт русской цивилизации, 2008. — 640 с.
 7. Флоринский Т. Д. Лекции по славянскому языкознанию / Т. Д. Флоринский. — К.: [б. в.], Ч. 2.: 1895—98. — 289 с.; Флоринский Т. Д. Несколько слов о малорусском языке (наречии) и новейших попытках усвоить ему роль органа науки и высшей образованности / Т. Д. Флоринский. — К.: [б. в.], 1899. — 34 с.; Флоринский Т. Д. Малорусский язык и украинско-русский литературный сепаратизм / Т. Д. Флоринский. — СПб.: [б. в.], 1900. — 39 с.; Флоринский Т. Д. Славянское племя. Статистико-этнографический обзор современного славянства / Т. Д. Флоринский. — К.: [б. в.], 1907. — 65 с.; Флоринский Т. Д. Славяноведение. — К.: [б. в.], 1911. — 108 с.
 8. Современная Россия в портретах и биографиях выдающихся деятелей. — СПб.: [б. в.], 1909. — 283 с.; Из Московской епархии. Редкий юбилей (60-летие пастырского служения прот. А. М. Станиславского) // Журнал Московской патриархии. — 1946. — № 12. — С. 89–94; Иванов А. А. Последние защитники монархии. Фракция правых IV Государственной думы в годы Первой мировой войны (1914 — февраль 1917) / А. А. Иванов. — СПб.: «Дмитрий Буланин», 2006. — 208 с.; Кривошеева Н. А. Биографический указатель имен // Рожков В., прот. Церковные вопросы в Государственной думе / Н. А. Кривошеева. — М.: Текст, 2004. — 372 с.
 9. Российский государственный исторический архив в г. Санкт-Петербурге. — Ф. 1278. — оп. 9. — Од. зб. 431.
 10. Энгельгардт Н. А. К современному моменту борьбы с пьянством на Руси / Н. А. Энгельгардт — СПб.: [б. в.], 1909. — 82 с.; Энгельгардт Н. А. Государство и революция // Русский вестник. — 1906. — № 10. — С. 21–40.
 11. Аносов И. Деятельность Харьковского Союза Русского Народа // Мирный труд. — 1907. — № 3. — С. 8–17.
 12. Ясногурский Ф. Н. Дневник на правах рукописи для собственного чтения / Ф. Н. Ясногурский. — К.: [б. в.], 1910. — 78 с.; Ясногур-

- ский Ф. Н. О чем в Киеве говорят лошади и собаки / Ф. Н. Ясногурский. — К.: [б. в.], 1912. — 26 с.
13. Сборник клуба русских националистов. — Выпуск 1. — К.: [б. в.], 1909. — 95 с.; Сборник клуба русских националистов. — Выпуск 2. — К.: [б. в.], 1910. — 115 с.; Сборник клуба русских националистов. — Выпуск 3. — Обзор деятельности. — К.: [б. в.], 1911. — 108 с.; Сборник клуба русских националистов. — К.: [б. в.], 1913. — 92 с.
14. Шмаков А. С. Евреи в истории / А. С. Шмаков. — Харьков: [б. в.], 1907. — 175 с.; Шмаков А. С. Погром евреев в Киеве. Очерк / А. С. Шмаков. — М.: [б. в.], 1908. — 46 с.; Шмаков А. С. Дело «Соединенного» банка / А. С. Шмаков. — М.: [б. в.], 1909. — 35 с.; Шмаков А. С. Съезд Объединенных Дворянских Обществ. СПб. Речь по еврейскому вопросу, произнесенная 12 и 13 февр. 1911 А. С. Шмаковым, уполномоченным Московского дворянства / А. С. Шмаков. — М.: [б. в.], 1911. — 41 с.; Шмаков А. С. Международное тайное правительство. Дополненное и переработанное исследование по схеме речи, произнесенной на Седьмом Съезде Объединенных Дворянских Обществ / А. С. Шмаков. — М.: [б. в.], 1912. — 37 с.; Шмаков А. С. Еврейский вопрос на сцене всемирной истории. Введение / А. С. Шмаков. — М.: [б. в.], 1912. — 29 с.

Анотації

Якунина А. А. Деятельность известных монархистов Украины (1907–1913 гг.).

В статье освещается деятельность представителей монархических организаций Украины. Рассматривается просветительская работа в массах, а также национальный вопрос.

Yakunina A. A. The activities of eminent monarchists Ukraine (1907–1913).

The article highlights the work of the representatives of the monarchical institutions of Ukraine. Considered prosvetitel'skaya work among the masses, as well as a national issue.